
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПЛАНТОЛОГІЇ В АКТАХ РАДИ ЄВРОПИ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ

Пішта В.І.

*аспірант I року навчання юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Постановка проблеми. В XXI ст. стрімких обертів набрав розвиток біомедичних технологій, що безпосередньо впливає на вдосконалення трансплантології. За таких умов постійно виникають питання, які потребують правового врегулювання. На міжнародній арені широку увагу цьому питанню приділила Рада Європи (далі, - РЄ), закріпивши в своїх нормативно-правових актах принципи, якими керуються держави-учасниці РЄ під час формування внутрішнього законодавства в сфері трансплантології.

Метою статті є дослідження окремих нормативно-правових актів РЄ, які стосуються трансплантології.

Виклад основного матеріалу. В 1997 році РЄ було прийнято *Конвенцію про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини*¹ (далі, - Конвенція про біомедицину).

Конвенція про біомедицину має на меті захистити гідність і тотожність всіх людей, також вона гарантує кожній особі повагу до її недоторканості (ст. 1)². У вищезгаданому нормативно-правовому акті йде мова про те, що інтереси та благополуччя окремої людини превалюють над виключними інтересами усього суспільства або науки (ст. 2)³, - імперативна вказівка державам-учасникам РЄ у жодному випадку не ставити інтереси суспільства вище інтересів окремого індивідуума.

В ст. 5 Конвенції про біомедицину викладено загальне правило щодо надання особою згоди на вилучення в неї органів: «Будь-яке втручання у сферу здоров'я може здійснюватися тільки після добровільної та свідомої згоди на нього відповідної особи [...] Відповідна особа у будь-який час може безперешкодно відкликати свою згоду»⁴. Аналіз цієї статті дозволяє нам підкреслити те, що особа може у будь-який момент відмовитись від проведення трансплантації, згода на яку була надана попередньо, – як на стадії проведення обов'язкового медичного обстеження особи, так і безпосередньо перед початком проведення процедур, що передують хірургічному втручанню для вилучення органів чи анатомічних матеріалів.

Процитована вище стаття отримує своє доповнення положеннями ст. 19 Конвенції про біомедицину⁵, в якій йдеться, що видалення органів і тканин у живого донора для цілей трансплантації здійснюється у тому разі, якщо метою такого вилучення є лікування реципієнта. Ще однією умовою можливості такого вилучення є відсутність необхідного органа чи тканини у померлої особи та неможливість здійснити ефективне лікування альтернативними методами.

У тому разі, якщо через надзвичайну ситуацію не можна отримати згоду особи, то медичне втручання може бути проведено в інтересах здоров'я особи (ст. 8)⁶. При цьому, в Конвенції про біомедицину немає

¹ Конвенція Ради Європи про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини від 04 квітня 1997 року. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_334

² Там само.

³ Там само.

⁴ Конвенція Ради Європи про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини від 04 квітня 1997 року.

⁵ Там само.

⁶ Там само.

визначення «надзвичайної ситуації». Таким чином, держави-члени РЄ мають простір для конкретизації відповідних положень у національному законодавстві.

Якщо пацієнт на час втручання перебуває у стані неспроможності висловити свої побажання, враховуються побажання, які були висловлені ним до початку медичного втручання (ст. 9)¹. В більшості держав-членів РЄ напрацьовані ефективні юридичні конструкції, які допомагають закріпити побажання пацієнта щодо його лікування до настання моменту, коли він буде не в змозі впливати на хід подій².

До таких юридичних конструкцій належать: «Довіреність на прийняття рішень з медичного обслуговування» (Health Care Of Attorney) - завдяки цьому документу пацієнт уповноважує зазначену ним особу у випадку його несвідомого стану, приймати рішення, пов'язані з наданням йому медичної допомоги; «Медичний заповіт» (Living Will) - дана конструкція дозволяє пацієнту закріпити його волевиявлення щодо того чи потрібно штучно підтримувати його життя; «Картка донора» (Donor Card) - зазначена картка підтверджує добровільну згоду особи на трансплантацію його органів та тканин після смерті³.

В ст. 21 Конвенції про біомедицину⁴ йде мова про те, що тіло людини та його частини не повинні бути джерелом отримання фінансової вигоди.

Таблиця 1. Загальна кількість донорів в державах учасницях РЄ

Країна	Кількість донорів на 1 млн населення							
	Нирки		Серце		Печінка		Легені	
	2009 р.	2014 р.	2009 р.	2014 р.	2009 р.	2014 р.	2009 р.	2014 р.
Іспанія	48,8	56,9	5,9	5,6	23,5	22,7	4,7	5,6
Франція	44,2	50	5,9	6,7	16,7	19,8	3,9	5,3
Німеччина	33,8	25,7	4,4	3,7	14,4	11,4	3,3	5,3
Італія	29,8	30,1	5,9	3,7	18	17,6	1,9	2,1
Велика Британія	42	50,4	2,2	2,9	11,1	14,8	2,4	3,1

¹ Там само.

² Пациент с медицинским завещанием: как вести себя врачу? [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.vz.kiev.ua/ru/paciyent-iz-medichnim-zapovitom-yak-povoditisyu-likaryu/>

³ Пациент с медицинским завещанием: как вести себя врачу?

⁴ Конвенція Ради Європи про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини від 4 квітня 1997 року.

Наведена вище статистика^{1 2} (див. табл. 1) дозволяє нам підкреслити ефективність правового механізму РЄ в питаннях трансплантації. Як бачимо, статистика в таких провідних країнах як Іспанія, Італія, Франція та Велика Британія засвідчує про поступове зростання кількості донорів. Єдиною із провідних держав-учасниць РЄ, де простежується зменшення числа донорів органів – Німеччина.

Продовжуючи дослідження нормативно-правових актів РЄ у сфері трансплантології, варто зазначити, що іншим важливим актом є *Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини*³ (далі, - *Додатковий протокол*), прийнятий державами-учасницями РЄ 24 січня 2002 р.

Ст. 1 *Додаткового протоколу*⁴ задекларувала наміри сторін захищати достоїнство та індивідуальну цілісність людини, гарантуючи при цьому недоторканість особи та її прав у зв'язку зі здійсненням трансплантації органів та тканин людини.

У ст. 3⁵ містяться положення, що регламентують питання, пов'язані із системою трансплантації, - питання, яке не було врегульоване попередніми актами РЄ. В згаданій нами статті зазначено, що органи та тканини розподіляються тільки серед пацієнтів із офіційного листа очікування, який має бути складений відповідно до вимог прозорості, об'єктивності та має бути підтверджений медичними показниками. Дана норма спрямована на попередження способів вчинення трансплантації у відмінний від законного спосіб.

У ст. 13 зазначено: «...орган чи тканина можуть бути вилучені у живого донора тільки після того, як відповідна особа зможе надати вільну, інформовану та визначену згоду на це в письмовій формі або офіційному органу. Зазначена особа може в будь-який момент відізва-

¹ Newsletter Transplant. International Figures on Donation and Transplantation – 2009. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.transplant-observatory.org/download/newsletter-transplant-2009/>

² Newsletter Transplant. International Figures on Donation and Transplantation 2014. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.transplant-observatory.org/download/newsletter-transplant-2014/>

³ *Додатковий протокол Ради Європи до Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини від 24 січня 2002 року.* [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_684

⁴ Там само.

⁵ Там само.

ти згоду»¹. В процитованій вище статті ми знову знаходимо принцип індивідуальної свободи особи у питаннях, як прийняття рішення про згоду на вилучення органів, так і в прийнятті рішення про відмову від такої згоди.

Ст. 16 Додаткового протоколу² закріплює принцип поділу обов'язків лікарів під час усього процесу здійснення трансплантації. Тобто лікар, який брав участь у констатації факту смерті особи не може брати участь в подальших етапах трансплантації органів і навпаки, лікар, який безпосередньо здійснює пересадку органів, не має права брати участь в констатації факту смерті особи.

Також, у ст. 17³ закріплено вимогу, яка передбачає, що вилучення органів не може бути здійснено, якщо померла особа заперечувала проти цього ще за життя.

Таблиця 2. Кількість посмертних донорів в державах-учасниках РЄ

Країна	Кількість посмертних донорів на 1млн населення	
	2009 р.	2014 р.
Іспанія	34,4	35,7
Франція	24,1	25,3
Німеччина	14,9	10,4
Італія	21,3	22,7
Велика Британія	15,1	20,6

Можемо зауважити, що в більшості держав-учасників РЄ також існує тенденція до збільшення кількості посмертних донорів. Дану тезу підтверджує статистика^{4 5} наведена в табл. 2, де показано число осіб, які погодились стати донором після смерті, - що є доказом того факту, який свідчить про відповідність правових актів РЄ всім викликам сучасності. Єдина з наведених в таблиці країн, де кількість посмертних донорів в останні роки зменшилась - Німеччина, - що можна пов'язати

¹ Там само.

² Додатковий протокол Ради Європи до Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини від 24 січня 2002 року.

³ Там само.

⁴ Newsletter Transplant. International Figures on Donation and Transplantation – 2009.

⁵ Newsletter Transplant. International Figures on Donation and Transplantation 2014.

із особливостями внутрішнього законодавства, де, зокрема, діє «презумпція незгоди»¹ на вилучення органів.

Висновки. Автором було здійснено аналіз деяких нормативно-правових актів РЄ щодо питань трансплантології. РЄ активно бере участь у вирішенні правових питань, які виникають під час вилучення, пересадки та трансплантації органів. Держави-учасниці РЄ, підписавши відповідні акти РЄ, беруть на себе зобов'язання щодо їхнього повного виконання. При цьому, стосовно деяких питань державам-членам РЄ надаються дискреційні повноваження. Наведена статистика підтверджує, що закладені в правових актах РЄ принципи, які стосуються системи трансплантології та, безпосередньо, процесу вилучення, пересадки та трансплантації органів, дозволяє нам стверджувати про ефективність правового механізму в даному питанні.

Подальшу перспективу дослідження даної теми складають аналіз інших актів РЄ щодо трансплантології, які спрямовані на розширене тлумачення згаданих вище нормативно-правових актів, а також дослідження імплементації актів РЄ в українське законодавство.

Список використаних джерел:

1. Додатковий протокол Ради Європи до Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини від 24 січня 2002 року. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_684
2. Конвенція Ради Європи про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини від 4 квітня 1997 року. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_334
3. Епанчина М.П. Зарубежное законодательство о трансплантации человеческих органов и тканей (на примере Германии, Швейцарии, Аргентины) [Електронний ресурс] / М. П. Епанчина // Вестник РУДН, серия «Юридические науки» № 5. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnoe-zakonodatelstvo-o-transplantatsii-chelovecheskih-organov-i-tkaney-na-primere-germanii-shveytsarii-i-argentyiny>.

¹ Епанчина М. П. Зарубежное законодательство о трансплантации человеческих органов и тканей (на примере Германии, Швейцарии, Аргентины) [Електронний ресурс] / М. П. Епанчина // Вестник РУДН, серия «Юридические науки» № 5. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnoe-zakonodatelstvo-o-transplantatsii-chelovecheskih-organov-i-tkaney-na-primere-germanii-shveytsarii-i-argentyiny>.

4. Пациент с медицинским завещанием: как вести себя врачу? [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.vz.kiev.ua/ru/paciyent-iz-medichnim-zapovitom-yak-povoditisy-likaryu/>
5. Newsletter Transplant. International Figures on Donation and Transplantation – 2009. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.transplant-observatory.org/download/newsletter-transplant-2009/>
6. Newsletter Transplant. International Figures on Donation and Transplantation 2014. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.transplant-observatory.org/download/newsletter-transplant-2014/>

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент Болдіжар Сандра Олександрівна.